Mare

LEIDS UNIVERSITAIR WEEKBLAD 50STE JAARGANG — NO 09 — 5 NOVEMBER 2026

Cold case *Moord op Romein opgehelderd*
6

8

Dromen van Dietsland

Alleen extreemrechts is blijven geloven in de gedachte van Groot-Nederland (dus inclusief Vlaanderen), stelt de Belgische historicus Harold van der Kraan. ‘Wilders is slim genoeg om er geen groot thema van te maken’

Samenwerking met Defensie Volgens het college van bestuur is onderzoek naar bijvoorbeeld civiele weerbaarheid beter te verdedigen dan wetenschap over wapenontwikkeling. ‘Het is een moeilijke afweging die we met openheid en terughoudendheid tegemoet gaan’ **2**

10

Afschieten/verhuizen Wat te doen met brutale, beroemde beesten?

LITERAIR TALENT OPGELET

Wedstrijd Schrijf een kerstverhaal en win **€250** aan boekenbonnen!

Meedoen? Kijk op www.mareonline.nl

Vertrouwenspersoon moet geen problemen oplossen

Het college van bestuur erkent dat medewerkers verschillende verwachtingen hebben over de functie van vertrouwenspersonen en ombudsfunctionarissen. Maar hun taakopvatting is helder: begeleiden, adviseren en doorverwijzen, niet oplossen of straffen.

DOOR **SEBASTIAAN VAN LOOSBROEK**

Er bestaat een groot verschil tussen verwachtingen die medewerkers en studenten hebben over vertrouwenspersonen en ombudsfunctionarissen en de taakopvatting die zij zélf over hun werk hebben, stelde een raadslid vorige maand in de universiteitsraad.
Terwijl klagers die ongewenst gedrag, arbeidsconflicten of wetenschappelijke integriteitskwesties melden vaak hopen dat problemen worden aangekaart, vinden de vertrouwenspersonen zichzelf al 'effectief als iemand tevreden is met het gesprek', zei raadslid Patrick Klaassen (Universitair Belang) vorige maand daarover.
'Óf we moeten medewerkers beter informeren over wat ze van een vertrouwenspersoon kunnen verwachten, en dat is blijkbaar dus een goed gesprek maar niet per definitie het oplossen van jouw problemen. Óf de functieomschrijving van de vertrouwenspersoon moet worden aangepast', zei hij toen.
'We zien inderdaad verschillende verwachtingen over wat voor steun vertrouwenspersonen bieden', zei vicevoorzitter Timo Kos vorige week tijdens de raadsvergadering, in antwoord op de kritiek van Klaassen. Maar zij hebben wel degelijk een 'heel heldere taakomschrijving', en dat is dat zij moeten 'opvangen, adviseren, begeleiden en doorverwijzen'.
Het is dus niet zo dat een vertrouwenspersoon een arbeidsconflict of een verstoorde arbeidsrelatie kan oplossen, managementbesluiten kan nemen of sancties kan opleggen, aldus Kos. 'Dat is aan de leidinggevende, de HR-ondersteuning, een bestuur, klachtencommissie of soms zelfs externe instanties. Een vertrouwenspersoon staat je bij, zorgt dat je de juiste hulp kunt vinden en op een juiste en veilige manier door het proces heen gaat. Dat proberen we continu helder en duidelijk te maken, maar in een organisatie met veertigduizend mensen merk je dat dat niet altijd aankomt.'
Er was nog meer kritiek. 'Er zijn geen cijfers over hoe we de effectiviteit van vertrouwenspersonen meten', zei Klaassen bij het eerdere overleg. 'Ik zou graag willen weten: hoe veel mensen die naar een vertrouwenspersoon gaan werken hier een half jaar later nog? Of is de stap naar de vertrouwenspersoon een eerste portaal om deze organisatie te verlaten? En beschikken vertrouwenspersonen zelf over deze cijfers?'
Op die vragen kwam geen helder antwoord, maar Kos gaf wel aan er geen voorstander van te zijn te gaan monitoren hoe individuele casussen worden afgehandeld. 'Ik denk dat je dat niet op individueel niveau kan monitoren en ook niet zou moeten willen.'
Klaassen: 'Maar medewerkers komen daar vaak terecht als de situatie al is geëscaleerd. Het wordt als een *last resort* gezien. Klagers gaan erheen met het idee dat hun probleem wordt opgelost, maar in de praktijk werkt het vaak anders. Hoe meten we dan hun effectiviteit?'
Kos: 'Ze kunnen ons en andere besturen adviseren als er iets niet goed gaat. Als problemen niet worden opgelost door het management, of mensen blijven tussen de wal en het schip hangen, dan zijn ombudsfunctionarissen degenen die kunnen escaleren of de-escaleren.'
Daarnaast prees Kos het 'hechte netwerk' dat de vertrouwenspersonen en ombudsfunctionarissen vormen. 'Ze verwijzen melders indien nodig naar elkaar door, dat is goed en effectief ingericht.'
Ook wilde de raad weten of vertrouwenspersonen beschikbaar zijn voor buitenpromovendi. 'Ja', zei Kos. 'Die voorzieningen zijn hetzelfde, maar het is wel een uitdaging om hen op het aanbod te wijzen en onder hun aandacht te brengen.' De universiteit heeft de laatste jaren sterk ingezet op zichtbaarheid en herkenbaarheid, vooral door vertrouwenspersonen zelf voorlichting te laten geven in de faculteiten en instituten. Kos: 'Als je hen al eens hebt gezien, heeft dat een drempelverlagend effect. Nog meer informatie op de website is niet de oplossing.'

Samenwerking met Defensie: waar liggen de grenzen?

De samenwerking tussen universiteiten en Defensie wordt inniger. Volgens het college van bestuur is onderzoek naar civiele weerbaarheid beter te verdedigen dan wetenschap over wapenontwikkeling. 'Het is een moeilijke afweging die we met openheid en terughoudendheid tegemoet gaan.'

DOOR **SEBASTIAAN VAN LOOSBROEK**

Het is al langer een punt van discussie aan Nederlandse universiteiten: de samenwerking met Defensie. Voorstanders vinden het noodzakelijk in een tijd waarin de internationale veiligheid en civiele weerbaarheid steeds verder onder druk komen te staan, tegenstanders willen juist geen of zo min mogelijk inmenging en zien gevaren in het overschrijden van ethische grenzen.
Desalniettemin heeft universiteitskoepel UNL onlangs een intentieverklaring getekend om de samenwerking met Defensie verder te versterken. In die verklaring staat dat de 'veiligheidsopgave van vandaag en morgen vraagt om nauwe samenwerking tussen Defensie en universiteiten' om 'wetenschappelijke expertise te integreren in de strategische en operationele uitdagingen van Defensie'.
Daarbij wordt ook het belang opgemerkt dat 'universiteiten in Nederland autonome instellingen zijn' met 'academische vrijheid en wetenschappelijke integriteit als uitgangspunten'.
De intenties: 'succesvolle samenwerkingsvormen gaan verkennen gericht op kennisopbouw en kennisontsluiting, met als doel de bescherming van de Nederlandse samenleving en haar bondgenoten', en 'samenwerkingsopties gezamenlijk in kaart' brengen, inclusief de benodigde '(rand)voorwaarden'.
Voor de universiteitsraad kwam de intentieverklaring onverwacht, bleek vorige week. 'Wij waren hier behoorlijk door verrast', zei raadslid Timothy de Zeeuw (LAG) tijdens de raadsvergadering. 'We hebben dit niet via de interne communicatie gehoord. Als Leiden hier niet aan meewerkt, wat betekent dat dan voor ons?'
Vice-collegevoorzitter Timo Kos stelde dat de verklaring 'een verkenning is van waar de universiteiten en Defensie samen onderzoek naar kunnen doen om een bijdrage te kunnen leveren aan vraagstukken op het gebied van vrede en veiligheid'. Daarbij is afgesproken dat de randvoorwaarden voor samenwerking voor alle universiteiten hetzelfde zijn. 'Dan hebben we het over academische vrijheid, autonomie van de universiteiten en open science.'
Ook wees hij erop dat 'het uitgangspunt is dat iedere instelling zelf bepaalt of je überhaupt wil samenwerken'. Er is dus geen verplichting en er zijn geen juridisch bindende afspraken over. 'Wij kiezen zelf of we het wel of niet willen en we gaan de samenwerking nu dus ook niet zomaar intensiveren. Maar áls er wordt samengewerkt, is het speelveld voor elke instelling gelijk.'
De samenwerking tussen universiteiten en Defensie is overigens niet nieuw. Volgens UNL doen universiteiten al langer onderzoek naar 'technische oplossingen om het luchtruim te beschermen tegen vijandige drones', de gevolgen van PTSS bij veteranen en juridische vraagstukken rond oorlog, zoals de bescherming van burgers en het vervolgen van oorlogsmisdaden.
Ook in Leiden is die samenwerking niet nieuw, zei Kos. 'Van oudsher is dat zo bij de Faculty of Governance and Global Affairs waar defensie ook object van studie is. Maar ook het African Studies Centre heeft een programma met PHD's en postdocs over bijvoorbeeld de inzet van Afrikaanse partijen in het Oekraïneconflict.'
Voor raadslid Patrick Klaassen (UB) was dat nieuwe informatie. 'Kunnen wij een keer inzicht krijgen in wat we nu allemaal doen met Defensie, als startpunt voor verdere discussie?'
Collegevoorzitter Luc Sels antwoordde dat het college inzicht kan geven in 'typische thema's die aan bod komen'. Daarna vervolgde hij dat altijd moet worden getoetst 'welk type onderzoek je toelaat en voorbij welke grens je niet moet gaan'.
Volgens hem is onderzoek naar civiele weerbaarheid beter te verdedigen dan militair onderzoek dat onder meer gaat over wapenontwikkeling. 'Ik zeg niet dat dit onze lijn wordt, maar geef wel aan dat we met wat nuance in het debat moeten stappen. Het is voor ons een moeilijke afweging die we met een combinatie van een zekere openheid en terughoudendheid tegemoet moeten gaan.'
Ook probeerde hij de raad gerust te stellen door zijn vorige werkgever, de KU Leuven, als voorbeeld te noemen. 'Die gaat vrij ver in samenwerking met Defensie, maar met de hand op het hart kan ik zeggen: die is altijd heel ver weg van wapenontwikkeling gebleven en was civiel van aard.'
Tot slot wees Sels op 'samenlevingen waar het optrekken van een harde muur tegen samenwerking met Defensie' slecht zou zijn uitgepakt. 'Daar is elke democratische controle op Defensie verloren.' Hij zei niet op welke landen hij doelt.

Productie van Britse bommen tijdens de Eerste Wereldoorlog in Chilwell, 1917. Foto Horace Nicholls

Ook al zie je mijn pedante kop hier glimmen, geen woord komt echt van mij

Ach en wee, lieve lezer, het was me een waar genoegen elkaar zo nu en dan op die prominente pagina drie te treffen. Onze latrelatie was me uitermate dierbaar, vooral je aanrakingen waren zo zacht en teder, je vingers glijdend over het knisperende krantenpapier, je wenkbrauwen golvend met het ritme van mijn oeverloze zinnen, en dan je gulzige oogjes rollend over mijn woelende woorden die met consent gevoelvol je zompige darmenklompje penetreerden en aldaar allerlei spannende stofjes en signaaltjes door je lijf deden tintelen.
Ik had soms wel het idee dat het heel erg vanuit mij kwam en dat jij voornamelijk luisterde, maar dat paste bij onze gebalanceerde rolverdeling, waarmee we allebei vanaf onze eerste date akkoord waren: een beetje stil is wel zo chill.
Och, en jij begreep mijn polyamoureuze inborst tenminste, dat ik alleen aan jou nooit genoeg had, maar ook naar oneindig meer andere lezers snakte.
O, ja, het liefst had ik je hele alfabetische familie de mijne willen noemen, van stotterende maan-roos-vis-dreumels tot verwoede Wordfeud-bejaarden, allemaal had ik ze met volkomen opengrenzenbeleid welkom willen heten binnen die kolom van luttele centimeters die mijn heerlijke wereld was.
Of vind je dat soms ijdel van me? Of ondankbaar?
Hoe dan ook: het doet er niet meer toe. Ik ben gevallen, bodemdiep, in de duistere, vochtige helleput van de neergebliksemde Satan, zit ik nu bitter wenend te wachten tot ik na Judas, Brutus en Cassius in de bloedende gruwelbek van die kannibalenleugenkoning tot de laatste vezel wordt opgepeuzeld.

> **'Oh, jij wil je denkproces niet klakkeloos uitbesteden aan AI? Hoor je niet vaak meer!'**

Want, jawel, ik heb je verraden lieve lezer, je verschrikkelijk voor het lapje gehouden! Deze column is van de eerste tot de laatste letter volledig met AI geschreven (dus ook de hyperpersoonlijke liefdesverklaring van zonet, het spijt me). Echt waar, het is heus. Geen woord komt werkelijk van mij, ook al zie je mijn pedante knikkerkop hierboven glimmen, alles komt uit prutprompts die ik in de stiltecoupé naast een patatvretende smeerpoets van Leiden naar Utrecht Centraal in elkaar heb geflanst als een sinterklaassurprise.
Je denkt misschien dat je mijn theatrale en dikwijls archaïsche en geaffecteerde barokstijl herkent, waarmee ik halverwege mijn column nog steeds niet tot een punt gekomen ben, maar daar vergis je je schromelijk. Ik heb namelijk AI gevraagd om al mijn columns stilistisch te analyseren, samen te vatten en zo een nieuwe, authentieke 'Laban-column' te fabriceren, en tadaa, die lees je nu!
Maar ho, houd je woede nog even in. Ik kan alles uitleggen namelijk. Mij valt niets te verwijten, want het is niet mijn schuld dat ik naar AI greep. Als jij 100 ballen in een minuut kon verdienen zou je toch hetzelfde doen?
Nee? Jij wilt je cognitieve vaardigheden zelfstandig verwerven en je denkproces niet klakkeloos uitbesteden omdat je zodoende afdaalt tot het troglodietentijdperk? Oh, en je wilt AI slechts als geavanceerde studietutor gebruiken in je eigen leercurve?
Oké, oké, wat gedisciplineerd van je. Ik ben diep onder de indruk, dat hoor je niet vaak meer.
Enfin, mijn baas wil me roemloos ontslaan omdat ik jou en hem zou hebben bedrogen, maar mijn verontschuldiging staat als een huis: *Mare* had nog geen expliciet AI-beleid, dus wat hield me tegen? Onze vertrouwensband, lieve lezer? Mijn schrijverseer? Mijn geweten?
Komaan, wees niet zo belachelijk naïef. Zulke sprookjesachtige deugtermen zijn al lang geleden als vrome verzinsels ontmaskerd door Machiavelli en bovendien keurig geregeld volgens een waterdicht wetstelsel dat succesvol functioneert in alle moderne democratische rechtsstaten. *If men were angels, no government would be necessary, right*?
Nou, raad eens, ik ben allerminst een engel en het feit dat je tot hier gekomen bent, lieve lezer, geeft me de moed om je nog een laatste gunst te vragen. Zou je aan mijn baas willen schrijven dat je het verschil toch niet doorhebt en ik gewoon AI-columns mag blijven inzenden?

Henrik Laban studeert filosofie

LITERAIR TALENT OPGELET

Schrijf een kerstverhaal (en win €250)!

Schrijvende studenten opgelet: zoals elk jaar organiseren we ook nu weer de Mare-Kooyker-Kerstverhalenwedstrijd. Hoofdprijs: 250 euro aan boekenbonnen.

Wat moet ik doen?

Schrijf een kerstverhaal van maximaal 1500 woorden en stuur dat uiterlijk op donderdag 10 december naar redactie@mare.leidenuniv.nl.

Wat kan ik winnen?

Goed schrijven = veel lezen. Daarom krijgt de winnaar €250 aan boekenbonnen. De nummers twee en drie krijgen €75 en €50. De prijzen zijn mede mogelijk gemaakt door de gulle sponsoring van boekhandel Kooyker (waar jullie natuurlijk naast het gebruikelijke leesvoer ook alle Sint- en kerstcadeaus gaan kopen).

Breek ik daarna door als schrijver?

Dat zou zomaar kunnen, want heel wat eerdere winnaars hebben inmiddels romans geschreven, of zijn daarmee bezig omdat ze een felbegeerd boekcontract hebben binnengesleept. Weer anderen zijn columnist geworden, Kamerlid, of literair agent.

Mag iedereen meedoen?

Nee. Deelname is alleen voor studenten van de Universiteit Leiden. Ook columnisten en freelancers van *Mare* zijn uitgesloten van deelname (sorry, maar we willen natuurlijk niet de schijn van partijdigheid wekken).

Wie zitten er in de jury (en wat willen ze)?

Schrijvers (en oud-*Mare*-redacteuren) Arjen van Veelen en Christiaan Weijts gaan jullie verhalen beoordelen, en worden indien nodig in toom gehouden door *Mare*-hoofdredacteur Frank Provoost. Ze houden van bezielde verhalen met kop en staart over hoofdpersonen die een ontwikkeling doormaken. Maar mocht je het beter weten: vooral doen! Het thema van dit jaar luidt: menselijk al te menselijk.

Moet ik nog iets weten?

Jazeker: de uiterste deadline is **DUS ECHT DONDERDAG 10 DECEMBER, 23:59 U.** Heel veel succes!

Wat weet Poetin eigenlijk echt van de oorlog?

Vladimir Poetin tijdens zijn jaarlijkse toespraak aan het Russische volk vanuit het parlement, 2023. Foto Kremlin

Tijdens haar theatercollege *Hoe denkt Poetin?* wil Helga Salemon bezoekers in het hoofd laten kijken van de Russische president. ‘Niemand durft hem nog te vertellen dat de oorlog voor geen meter loopt.’

DOOR **SEBASTIAAN VAN LOOSBROEK**

Wie naar orde zoekt in de chaos rond de oorlog tussen Rusland en Oekraïne, doet er goed aan te luisteren naar Ruslandexpert en journalist Helga Salemon. Ze is een graag geziene talkshowgast en schuift geregeld aan in podcasts om het gedrag en de oorlogsvoering van president Vladimir Poetin te duiden.
Daarnaast schrijft ze artikelen voor onder meer *De Groene Amsterdammer* en *Vrij Nederland* en is ze auteur van het dit voorjaar verschenen boek *Poetins Rusland in vijf moorden*. Maandag 9 november geeft ze in de Leidse Schouwburg haar theatercollege *Hoe denkt Poetin?*

U was op jonge leeftijd al geboeid door Rusland. Waarom?
‘Toen ik op de middelbare school zat, was ik geïnteresseerd in politiek en ik hield van talen. Wat de Amerikanen schreven, kon ik lezen. Maar wat de communisten schreven, moest ik maar geloven. Toen dacht ik: ik moet zelf Russisch gaan leren.
‘Ik ging sociologie studeren aan de Universiteit van Amsterdam, waar ik Russisch als bijvak deed. Op latere leeftijd werd ik tolk-vertaler.
‘In 1986 ging ik er voor het eerst heen, toen nog de Sovjet-Unie. Ik was een jaar of negentien. Ik sprak tien woorden Russisch, maar dat vond iedereen daar genoeg. Ik vond de mensen heel erg aardig. Ze hadden niks, maar waren ontzettend gul. Er heerste nog een positieve sfeer.’

Wat is daar nog van over?
‘Ik kan er nu niet naartoe, dat is te gevaarlijk. In 2019 ben ik er voor het laatst geweest. Ik heb momenteel een haat-liefdeverhouding met het land. Ik verwijt de Russen dat ze nooit iets doen om hun land te veranderen. Ze zijn passief en willen hun hoofd niet boven het maaiveld uitsteken.
‘Ze hebben weliswaar nooit een democratie gekend, maar er ook geen moeite voor gedaan die te krijgen. Tegen Poetin zijn ze nooit massaal in opstand gekomen. Ik zou willen dat ze zich actiever met hun eigen land bemoeien om het op orde te brengen. Ook al zijn ze nog zo aardig, daar heb ik wel moeite mee.
‘Vorige week was ik in Amsterdam bij het voorlezen van de namen van de slachtoffers van de Stalinterreur. Er waren maar iets van veertig Russen. Waar is de rest?’

Zijn ze niet heel erg angstig?
‘Ja, mensen zijn nog steeds bang dat hun familie in Rusland dan iets overkomt. Maar Iraniërs gaan wel de straat op en dat bewind is nog veel erger. Dus ik sta wel met allemaal journalisten bij die herdenking, maar de Russen zijn in geen velden of wegen te bekennen. Dat vind ik heel, heel erg.’

Hoe verzamelt u uw informatie nu u al jaren niet meer in Rusland bent geweest?
‘Heel veel hoogleraren, journalisten en kopstukken van de oppositie zijn het land ontvlucht. Ik spreek veel van die deskundigen, bijvoorbeeld op conferenties, en zij hebben allemaal nog contacten met mensen die in Rusland zijn gebleven. Ook volg ik nieuws van gevluchte Russische journalisten die soms wel drie keer per dag op het internet uitzenden. En er zijn nog steeds dappere mensen die vanuit Rusland uitzenden via Telegramkanalen.’

Hoe ziet uw theatercollege eruit?
‘Ik probeer het publiek meer te bieden dan wanneer ze mijn commentaar op radio en tv horen zodat ze het nieuws beter kunnen plaatsen. Ik leg uit hoe het zo ver heeft kunnen komen en wil mensen een handvat geven om beter te begrijpen hoe Poetin reageert en waarom.
‘Er zijn twee groepen in Rusland: de groep die zegt dat ze bij Europa horen en de weg van de democratie en vrijheid willen volgen, en de groep die zoals Poetin vasthoudt aan traditionele waarden.
‘In Rusland is het bijvoorbeeld heel normaal dat mannen hun vrouw slaan. Het Westen met hun vrije waarden wordt door hen gezien als een plek waar, bijvoorbeeld, kinderen worden aangezet tot transseksualiteit.’

U noemt de oorlog, die nu vierenhalf jaar duurt, heilloos. Heeft die zijn langste tijd gehad?
‘De Tweede Wereldoorlog duurde vijf jaar, dus je zou zeggen: het wordt niet erger dan dat. Maar het is moeilijk te voorspellen. Zeker met Trump als ongeleid projectiel, die als leider van de vrije wereld steeds meer aan de kant van Poetin staat. Poetin denkt nu de wind mee te hebben.
‘Als je hem een vinger geeft, rukt hij je arm eraf en met pech ook nog je linkerbeen. Zijn strategie van doorbeuken heeft in die zin succes. Tegelijkertijd zit hij vast in een oorlog waar hij nauwelijks meer uit kan komen.
‘Door steeds hogere eisen te stellen, rekt hij de onderhandelingen. En tijd is zijn voordeel, denkt hij, want Europa zal het niet volhouden en uit elkaar vallen. Daar helpt hij graag aan mee door te stoken met desinformatie en Le Pen en AfD te steunen. Hij wil samen met Trump Europa ondermijnen om de oorlog in Oekraïne te winnen.’

Wanneer heeft hij die gewonnen?
‘Wat hij als winnen beschouwt, weet niemand. Wat heeft hij minimaal nodig om zonder kleerscheuren uit de oorlog te komen? Is hij bereid om een compromis te sluiten? Een meerderheid van de deskundigen denkt dat Poetin eerst de Donbas in handen wil hebben voordat hij serieus wil praten.’

‘Russen zijn depressief en antidepressiva zijn nergens te krijgen’

Onlangs zei u in een podcast dat alle lagen van de bevolking in Rusland oorlogsmoe zijn en het land zelfs kampt met een tekort aan antidepressiva.
‘Ja, een van de antidepressiva is nergens meer te krijgen. Russen zijn intussen allemaal depressief.’

U stelt dat Poetins vertrouwelingen hem alleen maar van goed nieuws voorzien, omdat hij geen slecht nieuws wil horen. Betekent dat dat geïnformeerde burgers, zoals u, beter op de hoogte zijn van hoe het met de oorlog staat dan hijzelf?
‘Dat is een goede vraag: we weten niet precies wat er allemaal in het Kremlin gebeurt. Maar het is wel bekend dat Poetin geen gebruikmaakt van internet en geen mobiele telefoon heeft, omdat hij denkt dat hij dan wordt afgeluisterd. Hij zit in een ivoren toren en is paranoïde over zijn eigen veiligheid, waardoor een heel kleine kring mensen toegang tot Poetin heeft. Hij is dus afhankelijk van de mapjes met informatie van zijn vertrouwelingen.
‘Maar niemand durft hem nog te vertellen dat de oorlog voor geen meter loopt, want dan kun je vertrekken. De vraag is dus: in hoeverre krijgt hij nog de echte economische cijfers, de echte veroveringen op Oekraïne en de echte cijfers van gewonde en omgekomen soldaten?’

Wat denkt u?
‘Het lijkt erop dat hij systematisch te positief wordt ingelicht. Bij het begin van de oorlog werd hem al voorgehouden dat het een korte overwinningsoorlog zou worden. Generaals die zeiden dat het niet haalbaar was, werden het zwijgen opgelegd.
‘Wil je dan nog de waarheid onder ogen zien? Heb je dan nog een band met de werkelijkheid? Hij wilde de geschiedenis in als een grote heerser, maar ik ben bang dat hij het niet meer helder ziet. Het lijkt soms dus wel dat jij en ik meer over de situatie weten dan Poetin zelf.’

Helga Salemon, *Hoe denkt Poetin?* Leidse Schouwburg, maandag 9 november 20.15 uur. € 29,50

Keuzestress? Uitstellers missen vaak kansen

Durf je te gokken of heb je last van verlammingsangst? Psycholoog Selin Topel onderzocht hoe leeftijden, angsten en de omgeving beslissingen beïnvloeden.

DOOR **ELSE VAN DER STEEG**

Stel: je komt iedere week bij dezelfde koffiebar, omdat je weet dat ze daar goede koffie maken. Dan, op een dag, krijg je er ineens veel te bittere, vieze drab. Keer je daarna nog terug? Denk je: het was een los incident, volgende week is het vast opgelost. Of zoek je uit of er misschien een nieuwe barista werkt?
'Door ons te baseren op onderliggende oorzaken, bestaand of door onszelf bedacht, nemen we een beslissing', zegt psycholoog Selin Topel, die haar proefschrift schreef over factoren die keuzes bepalen. Op 10 november promoveert ze. 'Over het algemeen zijn mensen heel goed in dat soort beslissingen.'
Hoe je die neemt verschilt afhankelijk van je leeftijd en bijvoorbeeld de mate van angst die je ervaart. Maar ook de context maakt verschil: in een sociale omgeving worden mensen bijvoorbeeld veel sneller beïnvloed door anderen.
Voor haar proefschrift onderzocht Topel hoe mensen beslissen als ze de uitkomst daarvan niet kunnen inschatten. 'Als het gaat over een scenario waarbij sprake is van een eenmalige onverwachte uitkomst, worden we daarin steeds beter naarmate we ouder worden. We kunnen steeds beter beslissingen nemen om op zo'n verandering in te spelen.
'Maar als het gaat om een situatie waarin de omgeving verandert en waarbij we dus nog niet weten wat de uitkomst gaat zijn van onze keuze – bijvoorbeeld een koffiebar die wisselt van barista – dan zien we dat adolescenten daar beter in zijn.'
Jongeren tussen de 12 en 19 hebben meer plasticiteit in hun brein. Ze zijn onderzoekend en minder vastgeroest in hun denkbeelden. Daardoor kunnen ze hun wereldbeeld sneller aanpassen, en beter omgaan met dit soort veranderingen, legt Topel uit.
Hoewel we ons als mensen goed kunnen aanpassen aan nieuwe situaties, geldt dit in veel mindere mate voor mensen met angstklachten. 'Zij ervaren veel stress als ze in een onzekere situatie terechtkomen.'
Mensen die daar niet goed tegen kunnen, zijn te onderscheiden in twee groepen. De ene groep wil de onzekerheid verminderen. 'Ze benaderen het probleem actiever. Ze verzamelen het liefst zo veel mogelijk informatie voor ze beslissen.'
Bij de andere groep treedt juist 'onzekerheidsverlamming' op: zij bevriezen en nemen helemaal geen beslissing meer. 'Zij vermijden bepaalde scenario's helemaal, of schuiven ze voor zich uit.'
Om dit te testen, voerde Topel een onderzoek uit waarbij deelnemers 25 grijze blokjes te zien kregen. De achterkant van de blokjes was of blauw, of oranje, en deelnemers moesten raden welke kleur in de meerderheid was.
'Als je dertien blokjes in één kleur hebt omgedraaid, weet je met honderd procent zekerheid het antwoord. De meeste mensen stoppen echter al veel eerder met omdraaien. Ze draaien er willekeurig een paar om, en doen dan een gok. Bij mensen met angstklachten, zagen we dat ze vaak juist veel meer blokjes omdraaiden dan nodig.'
Vermijders en uitstellers die nooit knopen durven door te hakken lopen in het dagelijks leven nog meer risico kansen te missen, waarschuwt de onderzoeker. 'Je kan bij een beslissing niet vooraf alle factoren weten, en ook niet lang genoeg wachten tot je genoeg weet, zoals bij het onderzoek met de blokjes wel kon.'
Topel vergelijkt het met het doomscrollen tijdens de coronapandemie. 'Sommigen van ons dachten: oké, ik volg wel een beetje wat er gebeurt, maar ik ga niet elk wakker uur besteden aan het lezen van al het beschikbare nieuws. Maar anderen deden dat wel. Dat leidde ertoe dat we niet goed konden functioneren, niet verder konden met ons leven. Soms konden we zelfs ons werk niet voortzetten, omdat we te veel bezig waren met het verzamelen van alle informatie, alle updates, het verspreiden ervan, enzovoort.'
Dat zag de psycholoog ook bij zichzelf gebeuren, vertelt ze. Ze begon in coronatijd aan haar promotieonderzoek. Maar terwijl ze om zich heen zag hoe collega's allerlei stellingen en onderzoeksvragen bedachten rondom het covid-thema, zat ze zelf 'eindeloos door doemscenario's te scrollen'.
In sociale situaties reageren we meer op wat er direct op ons af komt, in plaats van dat we bij het nemen van een beslissing het grotere plaatje nog duidelijk in beeld hebben. Dat geldt voor iedereen, zag Topel. 'Sociale omgevingen zijn inherent onzekerder: we weten niet wat anderen denken, wat hun emoties en motieven zijn.'
Maar bij mensen met angstklachten kan die twijfel leiden tot zwart-wit denken. 'Zegt iemand iets aardigs, dan gaan we die persoon zien als aardig. Zegt iemand iets onvriendelijks, dan denken we gelijk dat diegene een slecht persoon is, en gaan we diegene vermijden.'
Het onderzoek hielp haar ook om hier meer inzicht in te krijgen, vertelt ze. 'Als je iets drie keer doet, met iedere keer negatief resultaat, dan kun je waarschijnlijk concluderen dat je aanpak inderdaad niet werkt. Maar als je iets in principe goed hebt gedaan, en het pakt toch een keer verkeerd uit, pas je dan meteen je hele denkwijze aan? Dat is ook niet gezond.
'Het gaat om het evalueren van het bewijs. Ik probeer nu bijvoorbeeld te denken: oké, dit is gebeurd, het voelt vreselijk, maar misschien is dit slechts één van de vele voorvallen, een van de vele kansen die ik nog krijg. Het hoeft niet te betekenen dat de hele wereld vergaat.'

Selin Topel. *Dealing with Uncertainty: The roles of age, anxious traits, and social context in learning and decision-making.* Promotie is dinsdag 10 november

Romeinse cold case: wie vermoordde deze soldaat?

In de eerste eeuw na Christus werd een Romeinse militair in de buurt van het huidige Velsen vermoord en in een waterput gedumpt. Leidse archeologen reconstrueerden de moord en gingen op zoek naar de daders. 'Het was echt een *CSI*-moment. Potjandosie, *I love that*.'

DOOR **VINCENT BONGERS**

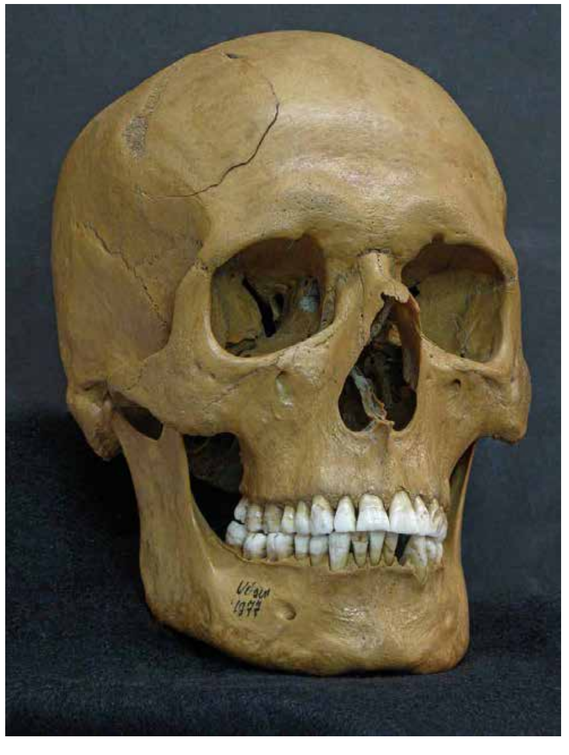

Reconstructie door Maja d'Hollosy

Ilustratie Fred Marschall

Een team van amateur-archeologen deed in 1977 onderzoek op een locatie waar in de eerste eeuw na Christus het Romeinse fort Velsen stond. Al gravend in een waterput stuitten ze op iets opvallends. Het was rond en wit… een schedel. Uit de modder in de nauwe put kwam daarna het ene na het andere bot tevoorschijn. Het bleek te gaan om de resten van een Romeinse militair. In de schedel zat een scheur, de kans was groot dat de soldaat door geweld om het leven was gekomen. Wie had de lange legionair, waarschijnlijk rond de 1,90 meter, om zeep geholpen en daarna in de put gedumpt?
Bijna vijftig jaar na de vondst, poogt een *cold case*-team van Leidse archeologen en studenten de daders aan te wijzen. In het boek *Victims of Violence* samengesteld door universitair docent Mark Driessen (63) en gepensioneerde collega Carol van Driel-Murray (76) staan zes scenario's over wat er met het onfortuinlijke slachtoffer kan zijn gebeurd.
'Het is een heel bijzondere vondst', vertelt Van Driel-Murray. 'We hebben relatief weinig menselijke resten uit die tijd en dit is zelfs een vrijwel compleet skelet.'
'In de put lagen nog meer goodies', vult Driessen aan. 'Onder andere een in tweeën gebroken dolk, een soldatenlaars en een zegelring. Het was waarschijnlijk geen hoge militair, want de ring is van ijzer met glas. Bij een hoge rang ligt een ring van zilver of goud meer voor de hand. Het was een lage officier of een gewone soldaat.'
Van Driel-Murray: 'De zaak speelt zich af tijdens de eerste Romeinse overheersing van ons land. Het is zelfs het eerste moment in onze geschiedenis dat is beschreven. De Romeinse politicus en historicus Tacitus tekende namelijk in zijn Annales de Friese opstand tegen de Romeinen in 28 na Christus op.
'Het is een spannend verhaal over hoe de Friezen de legionairs terugdringen. Dat spreekt tot de verbeelding en er ontstaat haast automatisch een koppeling met de gedode Romein: deze man kunnen we in dat verhaal plaatsen.'
Maar klopt die aanname wel? Dat is twijfelachtig, stellen de archeologen. 'We zijn met 3D imaging- en andere forensische technologie gaan kijken naar het skelet en zagen allerlei vreemde zaken', zegt Van Driel-Murray.
Driessen: 'In het uitvergrote beeld zag je heel duidelijk gekke perforaties aan de voor en de achterkant van het bekken. De Romein was met een puntig wapen gestoken. De verwondingen passen bij steken van een Romeinse dolk.'
Driessen staat op en maakt steekbewegingen. 'Ze hebben hem een heleboel keer in zijn billen en aan de voorkant van zijn heupen gestoken, terwijl hij waarschijnlijk nog leefde. Het wapen kwam in een gekke hoek van boven het lichaam binnen. Hij moet voorover hebben gehangen toen het gebeurde: een vernederende situatie. Dit was een marteling. De steken moeten veel pijn hebben gedaan, maar ze waren niet dodelijk.'
Van Driel-Murray: 'Deze ontdekking maakt het minder waarschijnlijk dat Friezen hem tijdens de slag hebben vermoord. Je neemt niet de tijd om iemand uitgebreid te martelen als de speren langs je hoofd vliegen.'
Driessen: 'De wonden kunnen trouwens zijn aangebracht met zijn eigen dolk die is gevonden bij het lichaam. Het handvat is van het mes afgebroken. Eén wond is zo diep dat die breuk bij het terugtrekken van het wapen kan zijn ontstaan.'
Een fatale wond vonden de onderzoekers ook. 'Aan de binnenkant van zijn ribbenkast zagen we ook een scherpe snee. Mogelijk is zijn buik opengesneden, dan lopen de darmen eruit en is het einde oefening.'
Dan de zes scenario's. 'We betwijfelen dus sterk dat Friezen hem tijdens het gevecht doodden, al is het nog steeds een mogelijkheid', zegt Driessen. 'De lokale gemeenschap kan hem ook na de slag hebben afgemaakt, als een wraakactie. Hij kan natuurlijk zijn vermoord zonder dat daar echt een reden voor te vinden is. Dat is de meest vage variant, maar die optie moet er wel bij.
'We hebben in een scenario de bron Tacitus helemaal losgelaten en alleen gekeken naar de depositie. Deze man kan om een bepaalde reden op een bijzondere manier zijn begraven of zijn geofferd.
'Er zijn ook andere varianten die dichter bij Tacitus blijven. Hij schrijft dat er na de slag deserteurs waren uit het Romeinse leger, en dat triggerde mij. Ik heb in dienst gezeten, en kreeg de eerste ochtend meteen te horen: "Je was Nederlands staatsburger, nu ben je soldaat en val je onder een ander rechtssysteem." In de Romeinse krijgstucht stond de doodstraf op desertie. Als je collaboreerde met de vijand werd je ook te grazen genomen. Je *brothers in arms* deelden de straf publiekelijk uit.
'Uit de putresten zijn vliegenpoppen bewaard gebleven. Het was echt een *CSI*-moment toen de studenten die uit de monsters haalden. Na twee millennia en een opgraving waren ze nog te onderzoeken. Potjandosie, *I love that*. Er wordt wel eens denigrerend gedaan over amateurarcheologen, maar die hebben die insectenresten wel mooi veiliggesteld.
'De vliegenpoppen wijzen erop dat de man tussen de acht en achttien dagen op het veld heeft gelegen als waarschuwing, voordat hij in de put is geworpen. De vele messteken passen ook wel bij de lezing dat hij door zijn eigen leger is vermoord vanwege desertie of collaboratie.'
Van Driel-Murray: 'Ik begin ook steeds meer naar deze variant te neigen, het is een overtuigend verhaal. Maar er zijn nog andere mogelijkheden. Mijn vader was een D-Day-veteraan. Toen ik hem dit verhaal in 1977 vertelde, zei hij meteen: "Oh, dit was een impopulaire lage officier die door zijn eigen soldaten is vermoord." Als je in Normandië zo iemand wilde laten verdwijnen, dan was daar voldoende gelegenheid voor: allerlei beerputten en kuilen.'

> 'Je gaat niet iemand uitgebreid martelen als de speren langs je hoofd vliegen'

Driessen: 'Het was een chaotische tijd net na zo'n slag met de Friezen, een soort *sine regno* dat ruimte bood voor dit soort moordpartijen.'
Van Driel-Murray: 'De Romein kan een bully zijn geweest waar de soldaten mee hebben afgerekend. Als je de gezichtsreconstructie in het boek bekijkt, was het een beetje het type maffiabaas, haha.'
Driessen: 'Het boek is een handreiking aan andere archeologen: met nieuwe technologie kun je weer verder komen en nieuwe inzichten krijgen. Maar we willen ook de connectie met de maatschappij maken. Daarom noemen we het ook een *cold case*. Mensen vinden het oplossen van een gruwelijke moordzaak natuurlijk buitengewoon fascinerend. Ik sprak erover met een basisschooldocent, die zei meteen: "Wil je dit aan groep zeven en acht presenteren, de kinderen vinden dit natuurlijk fantastisch."'

Mark Driessen en Carol van Driel-Murray (red.), *Victims of Violence from the Early Roman Fort Velsen I (Netherlands), Scenarios for a cold case review, Analecta Praehistorica Leidensia 56. Redactie* SidestonePress, 200 pgs, € 95 (hardback), € 45 (paperback) € 15 (ebook). Gratis te lezen op site van de uitgever

Tafereel van de Septemberdagen 1830 op de Grote Markt te Brussel (1835), geschilderd door Gustave Wappers

Vlaamse rechtsextremisten tijdens de IJzerwake in Ieper, 2023

Alleen extreemrechts droomt nog van Dietsland

De Groot-Nederlandse gedachte (een hereniging met Vlaanderen) is gaandeweg de geschiedenis gekaapt door extremisten, stelt de Belgische historicus Harold van der Kraan. ‘Wilders is slim genoeg om er geen groot thema van te maken.’

DOOR **VINCENT BONGERS**
FOTO **ANP**

‘Wij zijn een verbond van jonge, vaderlandslievende Nederlanders’, schrijft de rechts-extremistische Geuzenbond op haar site. ‘Wij zetten ons in voor de hereniging van de Nederlanden.’ Die gedachte van Groot-Nederland, ook wel Dietsland genoemd, houdt in dat Nederland en Vlaanderen weer één staat worden.
De Geuzenbond is sterk verbonden met de omstreden Groot-Nederlandse Studentenvereniging (GNSV), waarvan de naam weinig aan de verbeelding overlaat. Op de site van de GNSV staat een quote van Karel Dillen, politicus voor het Vlaams Belang en voorzitter van de radicale organisatie Were Di: ‘Wie zich nationalist noemt, moet als nationalist zijn principes bepalen, ze verkondigen, ernaar handelen, zijn levenshouding ernaar bepalen.’
Overigens wordt Zuid-Afrika, althans alleen de witte bevolking volgens deze extremistische organisaties, ook gezien als een deel van Groot-Nederland.
De Universiteit Leiden worstelt al een tijd met de deelname van de extreemrechtse GNSV aan de introductieweek. Dietsland lijkt plots actueel in Nederland. ‘Het is opvallend dat deze organisaties pleiten voor de verstrengeling van Nederland met Vlaanderen’, vindt Harold van der Kraan. ‘Geheel onverwachts is het ook weer niet, want Geert Wilders heeft verschillende keren een lans gebroken voor een Groot-Nederland.’
Partijgenoot Martin Bosma deed dat ook. Hij zei vorig jaar nog tijdens een etentje van Kamerleden met de Franse ambassadeur dat Nederland Vlaanderen er wel bij kon hebben, onthulde *NRC*. Wallonië kon dan naar Frankrijk.
Van der Kraan is lector communicatie, geschiedenis en media aan de AP Hogeschool Antwerpen en promoveert in Leiden op een proefschrift over de Groot-Nederlandse gedachte. Ook daar is Dietsland bij bepaalde partijen nog steeds een onderwerp, vertelt hij. ‘Tom Van Grieken, partijvoorzitter van het Vlaams Belang, ziet een fusie zitten’. Al betwijfelde hij in de Vlaamse krant *KW* of die wens wel reëel was. ‘Mijn hart zegt ja tegen een fusie, maar mijn verstand zegt neen.’
‘Het gaat hier niet om kleine jongens’, zegt de onderzoeker. ‘Het Vlaams Belang is volgens de laatste peilingen de grootste partij in Vlaanderen. Ik stoor me er dan ook aan dat de academische perceptie is dat het concept na de Tweede Wereldoorlog is gemarginaliseerd. Ik stel vast dat het idee altijd aanwezig is gebleven.’
De symboliek van het Groot-Nederland blijft belangrijk voor de rechtse organisaties. ‘Ze kijken met weemoed naar het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden dat in 1815 ontstond.’ In 1830 kwam België in opstand tegen koning Willem I en werd na een korte strijd onafhankelijk. De Geuzenbond schrijft daarover: ‘Wij geloven dat de Brusselse Muiterij van 1830 een grote fout was, die dient te worden teruggedraaid.’
De GNSV en de Geuzenbond zien een Groot-Nederland als een sterk nationalistisch en raciaal zuiver front dat zich verzet tegen alles wat zij als ‘de ander’ beschouwen. Dat gaat dan vooral om migranten.
‘In België is de context van de Groot-Nederland gedachte anders’, aldus Van der Kraan. ‘De bevoegdheden van de federale overheid zijn hier steeds minder groot geworden. Dat heeft een impuls gegeven aan Vlaams-nationalistische verenigingen die zeggen: België is uitgekleed, onze culturele band met Nederland is veel sterker dan die met Wallonië.
‘En dat is ook zo. Als de Belgische zangeres Pommelien Thijs in Wallonië gaat optreden, dan kent niemand haar. In Nederland en Vlaanderen is ze bijzonder populair. Het is niet alleen de taal, maar economisch heeft Vlaanderen ook veel meer banden met Nederland dan met Wallonië.’
In zijn proefschrift onderzoekt Van der Kraan het gedachtegoed over Dietsland in Vlaanderen tussen 1880 en 1980. ‘Eind negentiende, begin twintigste eeuw neemt het Vlaams-nationalistische bewustzijn in België toe. In het interbellum wordt dat nog meer geactiveerd, en daar past die connectie met Nederland ook bij. Die is sterker dan met de Walen en Fransen.’
In zijn proefschrift spelen extremisten een grote rol, al waren zij zeker niet de enigen die voor samensmelting ijverden. ‘Er waren in België zeker organisaties als het Vlaamsch Nationaal Verbond waar zeer extremistische collaborateurs met de Duitsers deel van uitmaakten. Ook ontstaan na de Tweede Wereldoorlog Dietse jeugdbewegingen. De leden van het Algemeen Diets Jeugdverbond (ADJV) droegen oranje dassen op hun uniform als eerbetoon aan Willem van Oranje.
‘In het blad *De Vendeljongen* van de ADJV werden SS’ers op het schild gehesen. Een artikel gaat bijvoorbeeld over Wim Heubel. Dat was niet alleen de zwager van NSB’er Rost van Tonningen, maar tijdens de oorlog ook een belangrijke pion in de Waffen-SS.’
In de tijdschriften doken steeds dezelfde personen op. ‘Bijvoorbeeld de historicus Robert Van Roosbroeck, die als schepen van onderwijs in Groot-Antwerpen had gecollaboreerd met de nazi’s en lid was geweest van de Algemeene-SS Vlaanderen. Hij schreef voor allerlei naoorlogse publicaties.’
Van Roosbroeck was na de oorlog uitgeweken naar het Nederlandse Oosterhout. Hij kreeg in 1979 zelfs de gouden erepenning van de stad, die in 2021 postuum weer werd ingetrokken. ‘Oei, realiseerde de gemeente zich toen pas: de verdienstelijke historicus was blijkbaar een notoire SS’er.’
‘Bert Van Boghout, een van de personen die aan de basis stond van het Vlaams Belang (toen nog Vlaams Blok), was lid van de Waffen-SS en schreef over Dietsland. Hij had in Antwerpen een boekhandel waarvoor hij veelvuldig promotie maakte in *Berkenkruis*, het blad van de vereniging van Vlaamse SS-oostfronters.’
Dat zit ook niet alle Vlaams Belang-politici lekker. ‘Ik heb Gerolf Annemans, Europarlementariër voor de partij gesproken en die vond Van Boghout maar een “vreemd mannetje”. Maar dat vreemde mannetje had best veel invloed.’
Maar voor de Tweede Wereldoorlog was de Dietsland-beweging veel breder. ‘Vlaamse socialisten als Leo Magits, Pieter Ursi en Hendrik Brugmans zagen de gezamenlijke taal en cultuur en als een essentieel wapen in de socialistische strijd. Het gevecht van arbeider was niet gebonden aan landsgrenzen. Samen kon men voor betere omstandigheden en scholing zorgen, was het idee.
‘Magits en Ursi, die na de Eerste Wereldoorlog vanwege het activisme met de Duitsers naar Nederland waren gevlucht, probeerden toenadering te zoeken tussen de Nederlandse en Belgische socialisten en invloed uit te oefenen. Binnen de grotendeels Franstalige socialistische partij in België zijn ze echter nooit serieus genomen.’
In Nederland was Pieter Geijl, die in Leiden geschiedenis en Nederlands studeerde en later een invloedrijk hoogleraar werd in Londen en Utrecht, de grote voorvechter van Dietsland. ‘Hij wordt wel eens afgeschilderd als rechts, maar dat was hij niet. Hij heeft zich altijd gedistantieerd van en verzet tegen extreemrechts. In de Tweede Wereldoorlog is hij zelfs opgepakt door de Duitsers.
‘Geijl zag Groot-Nederland als geografisch-historisch geheel, ik wil hem zeker niet in de etnisch-nationalistische hoek plaatsen. Sommige historici hebben dat wel gedaan. Hij was een soort huisideoloog van de Groot-Nederlandse gedachte, ook als verzet tegen de Franse invloed waarmee de elite zich vereenzelvigde.’
Zijn pogingen om politiek te beïnvloeden waren echter vergeefs. ‘Hij zag met lede ogen aan dat in de jaren dertig de socialisten en vooral extreemrechtse organisaties met Dietsland aan de haal gingen.’
Dietsland landde nooit helemaal in Nederland. ‘Vlaamse organisaties probeerden Nederlanders te enthousiasmeren, distribueerden tijdschriften en zetten afdelingen op, maar het kwam allemaal niet echt van de grond.’
Ook in België was er, bijvoorbeeld onder katholieken en socialisten, veel versnippering als het om de kwestie ging, en waren er maar weinig figuren die tot de verbeelding spraken en politieke invloed hadden. ‘Zo is de Groot-Nederland gedachte vooral in rechtsextremistische hoek blijven hangen.’
Geijl bleef zich inzetten voor de kwestie. Hij sprak in 1962 op de IJzerbedevaart die jaarlijks ter nagedachtenis van gevallen Vlaamse soldaten uit de Eerste Wereldoorlog wordt gehouden.
‘De bedevaart was toen nog niet gekaapt door extreemrechts. Er is letterlijk gevochten tussen gematigde Vlaams-nationalisten en radicale groepen zoals het Vlaams Blok, over de ideologie van de herdenking. Het kwam zelfs tot een splitsing, vanaf 2003 organiseert extreemrechts de alternatieve IJzerwake.’
Van der Kraan verwacht niet dat de PVV en het Vlaams Belang ooit daadwerkelijk stappen richting een Groot-Nederland zouden zetten. ‘Het draait bij beide partijen toch vooral om migratie. Zeker in Nederland is er niet veel animo voor. Wilders is *clever* genoeg om er geen groot thema van te maken. Ik denk dat ze Groot-Nederland vooral symbolisch zullen blijven gebruiken voor hun achterban.
‘Nederlanders zijn vaak ook minder bekend met Dietsland dan Vlamingen. ‘Als je in Vlaanderen een café binnenstapt en begint over Groot-Nederland, is de kans groot dat een aantal bezoekers daar wel iets over weet. Onlangs riep iemand nog tegen mij: “O ja, Pieter Geijl!” In een Nederlandse kroeg verwacht ik niet meteen zo’n reactie.’

Harold van der Kraan, *Dietsland: rookgordijn en onderstroom, De Groot-Nederlandse gedachte onder Vlaamsgezinde opiniemakers (1880-1980).* Promotie is vrijdag 6 november

Nu gaan we uitvogelen hoe het echt zit

Nieuwe observaties van ruimtelescopen als ALMA en James Webb roepen nieuwe vragen op over het ontstaan van sterrenstelsels, vertelt astronoom Jacqueline Hodge. 'In het begin was het universum extreem saai.'

DOOR **VINCENT DE GROOT**
FOTO **ESO**

'Zelfs na een korte wandeling raakte ik buiten adem', vertelt sterrenkundige en universitair hoofddocent Jacqueline Hodge over haar werkzaamheden bij de Atacama Large Millimeter Array (ALMA), een telescoop op het Chajnantor-plateau in Chili op vijfduizend meter boven zeeniveau.
'Voordat ik daar mocht werken moest ik een medische hoogtetest afleggen. Ze monitoren je zuurstofgehaltes als je op zulke hoge hoogtes werkt. Daarnaast draag je een noodzuurstoffles bij je. Een keer was mijn zuurstofgehalte gevaarlijk laag en ik vond dat hilarisch, waarschijnlijk omdat je van een tekort giechelig wordt.'
ALMA bestaat uit zesenzestig schotels verspreid over de vlakte die samen als één grote telescoop werken. 'Hoe verder de antennes uit elkaar staan, hoe gedetailleerder we het universum kunnen zien', legt Hodge uit. 'ALMA is daarmee een van de krachtigste, zogeheten, interferometers ter wereld. Het neemt licht waar op millimeter en submillimetergolflengtes die wij onmogelijk met onze ogen kunnen waarnemen.'
Hodge gebruikt voor haar onderzoek naar de evolutie van sterrenstelsels ook waarnemingen van de James Webb Ruimtetelescoop (JWST). 'Die is gevoelig voor infrarode emissie vanuit het heelal die ons van alles vertelt over fysische processen bij het ontstaan van sterrenstelsels.'
Met haar onderzoek probeert Hodge die processen te reconstrueren. 'In het begin was het universum extreem saai. Na de oerknal was het heelal ontzettend homogeen, maar 13,8 miljard jaar later bevinden we ons in een weelde van diverse sterrenstelsels.
'ALMA en JWST leveren ons verschillende informatie over verschillende aspecten van sterrenstelsels op. Door die informatie te combineren leren we niet alleen over de sterren die er al zijn, maar ook over het gas waaruit meer sterren zullen ontstaan. Het helpt ons voorspellen hoe stelsels zullen evolueren.'
Hodge legt uit dat met de twee telescopen in het verleden gekeken kan worden. 'Licht reist met een bepaalde snelheid. Dat betekent: hoe verder weg je kijkt, hoe verder in het verleden je kijkt. Als je naar de zon kijkt, zie je het licht dat ruim acht minuten geleden is uitgestraald. Bij de sterrenstelsels die wij onderzoeken is het precies zo, alleen dan is het licht miljarden jaren geleden uitgezonden. Wij nemen dus de sterrenstelsels waar zoals ze destijds waren.
'Hoe verder je kijkt, hoe zwakker het licht wordt en hoe moeilijker de sterrenstelsels te vinden zijn. Daarbij komt dat licht ook verborgen kan zijn achter kosmisch stof. Dat stof absorbeert namelijk het licht. Zodra we een stelsel hebben gevonden, proberen we een totaalplaatje ervan te vormen met de informatie van ALMA en JWST.'
De afstand tot een sterrenstelsel kan achterhaald worden via roodverschuiving. 'Bij sterrenstelsels verder weg rekt het uitgestraalde licht tot langere golflengtes, het "verschuift" naar een rodere kleur. Atomen en moleculen produceren licht op specifieke, bekende golflengtes. Door te meten hoeveel die zijn verschoven, kunnen we de roodverschuiving van een sterrenstelsel bepalen en daarmee afleiden hoe ver weg het staat.
'Voorheen konden we sommige verre, door kosmisch stof verduisterde sterrenstelsels niet nauwkeurig genoeg lokaliseren om te bepalen welk sterrenstelsel we zagen, maar met de komst van ALMA kwam daar verandering in. Doordat de ligging nu bekend is, kunnen we het sterrenstelsel identificeren en de roodverschuiving, en daarmee de afstand, bepalen.'
JWST deed er een schepje bovenop. 'Gevoeliger voor infrarood licht dan zijn voorganger, de Hubble-ruimtetelescoop, kon JWST sterren en structuren blootleggen die voorheen niet zichtbaar waren. Sterrenstelsels die we in eerste instantie nauwelijks konden zien, kunnen we nu veel gedetailleerder bestuderen en onderzoeken hoe ze zich hebben ontwikkeld. Sommige mysteries zijn dus al opgelost.'
Maar nieuwe observaties roepen ook nieuwe vragen op. 'We hebben een sterrenstelsel waargenomen dat al ongeveer 300 miljoen jaar na de oerknal bestond. Het blijkt toen al verrassend ver geëvolueerd te zijn. De uitdaging is nu om te begrijpen hoe sterrenstelsels zich zo snel in het vroege heelal konden ontwikkelen.'
Voor nader onderzoek zijn nog betere telescopen nodig. Daarom speelt Hodge een leidende rol binnen ALMA2040. 'We werken aan plannen voor een nog krachtigere, volgende generatie telescoop op dezelfde locatie, waarbij we gebruik kunnen maken van de bestaande ALMA-infrastructuur.'
Met haar lezing wil Hodge haar enthousiasme delen over de observaties van ALMA en JWST. 'Na de eerste verrassende resultaten van JWST kopten veel kranten dat ons beeld van kosmologie kapot is, dat alles wat we weten fout is. Dat vind ik overdreven. De observaties waren zeker verrassend en in sommige gevallen lastig te rijmen met onze modellen over sterrenstelselvorming, maar dat is anders dan beweren dat onze fundamentele kennis van het universum fout is. Dat we leren dat het ontstaan van sterrenstelsels anders en sneller verloopt dan gedacht is vooral interessant. Ik wil juist laten zien wat voor spannends we ontdekken. Nu kunnen we gaan uitvogelen hoe het echt zit.'

Jacqueline Hodge, *Hunting for Hidden Galaxies Across Cosmic Time.* Rijksmuseum Boerhaave, donderdag 12 november, 19.00-20.00

Dealen met beroemde dieren

Preparateur Michiel Tilley zet probleemwolf Bram op, zondag in Naturalis

'Sociale media lenen zich niet voor genuanceerde beleidsdiscussies'

Behalve probleemwolven bestaan er ook terrorzwanen, boze bavianen en streakende oehoes. Leidse ecologen publiceerden over beroemde beesten en hoe het publiek reageerde op interventies door natuurbeheerders. 'We bekijken dieren door een menselijke lens.'

DOOR **MARK REID**
FOTO'S **TACO VAN DER EB**

In 2019 vergaarde een knobbelzwaan uit het Zweedse Malmö bekendheid omdat hij agressief was tegen boten en kajakkers die in zijn territorium voeren. Door zijn aanvallen sloegen meerdere kanoërs om. Zijn bijnaam: Swan Daddy.
Voor de gemeente leek het een routineklus: een dier dat overlast veroorzaakt, wordt aangepakt. Het nest dat de zwaan beschermde verplaatsen leek niet haalbaar, dus werd gekozen om het de vogel af te schieten - geen beslissing waar de gemeentelijke wildbeheerder van opkeek.
Alleen: Swan Daddy had inmiddels een trouwe schare aan fans verzameld die het 'toegewijde ouderschap' van de bokkige zwaan bewonderden. Van een overlastgever was de vogel uitgegroeid tot symbool van krachtig vaderschap.
Dat was wél nieuw voor wildbeheerder. Voor de zekerheid werd besloten de zwaan 's nachts af te schieten. Dat zou goed zijn afgelopen, als een toevallige voorbijganger niet had gezien hoe de dode vogel in een auto werd getild en een foto van het voertuig inclusief kenteken deelde op sociale media. Gevolg: doodsbedreigingen aan het adres van de schutters, kritiek op de gemeente en gedenktekens voor de dode zwaan.
'Er zijn altijd al beroemde dieren geweest', vertelt universitair docent biologie Tuomas Aivelo die een artikel publiceerde in *Digital Geography and Society* met de veelzeggende titel 'Loved, loathed, and livestreamed: Celebrity wildlife as mediated governance objects in urban environments'.
'Vroeger werden dieren alleen beroemd door de traditionele media, dat waren toen poortwachters', vertelt de onderzoeker. 'Door sociale media kan veel meer van onderaf bepaald worden welk beest bekend wordt. Met memes scheppen mensen een parasociale relatie met een dier, met alle gevolgen en nieuwe narratieven van dien. Zo krijg je allerlei soorten vermenselijking van die dieren.'
Iets soortgelijks gebeurde in Zuid-Afrika, waar de Kaapse baviaan Kataza een woonwijk onveilig maakte. Aivelo: 'Bavianen delen geen eten, dus als er eentje in je keuken zit is het geen probleem. Maar als er een hele troep binnenkomt wordt het chaos, dan gaan ze vechten en smeren ze poep aan de muren.'
Hoewel plaatselijke autoriteiten de baviaan probeerden de verhuizen of te euthanaseren, kwam de plaatselijke bevolking in opstand. 'Kataza's Angels' hielden in de gaten waar de aap was en probeerden te voorkomen dat hij zou worden neergeschoten of verplaatst door wildbeheerders. De zaak werd extra emotioneel omdat er een verband werd gelegd met gedwongen verhuizingen van mensen tijdens het Apartheidsregime.
Dat laatste is typerend voor hoe wij als mensen onze eigen verhalen projecteren op dieren, vindt Aivelo. 'We bekijken dieren door een menselijke lens. Zo worden ze ingezet voor een menselijk verhaal en worden ze een soort meme. Omdat Swan Daddy bekend was geraakt kreeg zijn zaak enorm veel aandacht. Terwijl het normaal gesproken een routineklusje van de gemeentelijke jager was geweest en niemand iets om elke andere neergeschoten zwaan had gegeven.
Opeens was de zwaan een martelaar geworden, een icoon van toegewijd vaderschap. Zijn partner zou volgens inwoners van Malmö enorm verdrietig zijn, omdat zwanen een paarband voor het leven vormen. Later bleek dat het vrouwtje na een jaar gewoon weer een nieuwe partner had gevonden.
'Bekende dieren kunnen een goed uithangbord zijn voor hun soort en zo mensen toleranter maken voor dieren in hun omgeving', aldus Aivelo. 'Dat is goed voor de natuur, maar het maakt beheer ook een stuk lastiger en laat zien dat goed communiceren met de plaatselijke bevolking noodzakelijk is. Aan de andere kant lenen sociale media zich niet bepaald voor genuanceerde beleidsdiscussies, dus dan krijg je bijvoorbeeld dat de jager in Malmö werd geïdentificeerd en doodsbedreigingen krijgt.'
Voor Kataza was er in tegenstelling tot Swan Daddy wel een happy end. Hij werd niet afgeschoten, maar op een afstand van 1600 kilometer van Kaapstad weer uitgezet in de natuur waar hij nu nog steeds leeft.
Aivelo en zijn collega's vonden meer bekende beesten waarmee het goed afliep, zoals de Finse oehoe die de bijnaam Bubi kreeg. Die vogel vloog op een dag een voetbalstadion in waar op dat moment de wedstrijd Finland-België aan de gang was, landde kort op het veld en streek daarna parmantig op het doel neer.
'Finland won uiteindelijk die wedstrijd, en mensen begonnen te zeggen dat de Belgen bang waren geraakt voor het wezen uit het bos. Ik weet niet of het echt de uitslag van de wedstrijd heeft beïnvloed, maar de uil werd de mascotte van het nationale team, dat nu de bijnaam De Oehoes heeft. In 2007 werd Bubi benoemd tot 'Inwoner van het jaar' van de stad Helsinki. Niet alle beroemde beesten hoeven dus te vrezen voor hun leven, aldus de onderzoeker. 'Met Bubi was de enige vrees van de Finse voetbalbond dat UEFA het niet goed zou keuren dat er een oehoe door wedstrijden heen kan vliegen.'

Probleemwolf Bram opgezet in Naturalis

Probleemwolf Bram (die overigens niet wordt genoemd in de publicatie van de Leidse biologen) heeft zondag een nieuw leven gekregen in Naturalis. Voor het oog van bezoekers werd een kunststof wolf in Brams oude jasje gestoken. In december 2025 werd de wolf doodgeschoten op de Utrechtse Heuvelrug, nadat hij betrokken was geweest bij verschillende bijtincidenten. Het opzetten verliep niet zonder protest. Demonstranten van Animal Rebellion organiseerden een optocht van station Leiden Centraal naar Naturalis, onderweg zijn ze tegengehouden door de politie. Ook in het museum zelf werd geprotesteerd. Een actievoerder ging met ontbloot bovenlijf voor de wolf zitten en riep: 'Neem mij!' Volgens de demonstranten maakt Naturalis van 'de moord op Bram een gezellig familiedagje'.
Naturalis was vooraf al op de hoogte van het protest en vindt dat de demonstratie past binnen de maatschappelijke discussie over de wolf. Volgens algemeen directeur Marcel Beukeboom delen Naturalis en de actievoerders hetzelfde doel: de natuur beschermen en mensen enthousiast maken over de natuur.
Mogelijk wordt Bram uiteindelijk tentoongesteld in Natuurhistorisch Museum Rotterdam waar ook al bekende dode beesten als de dominomus, McFlurry-egel, CERN-marter en mondkapmeeuw zijn te zien. **ED**

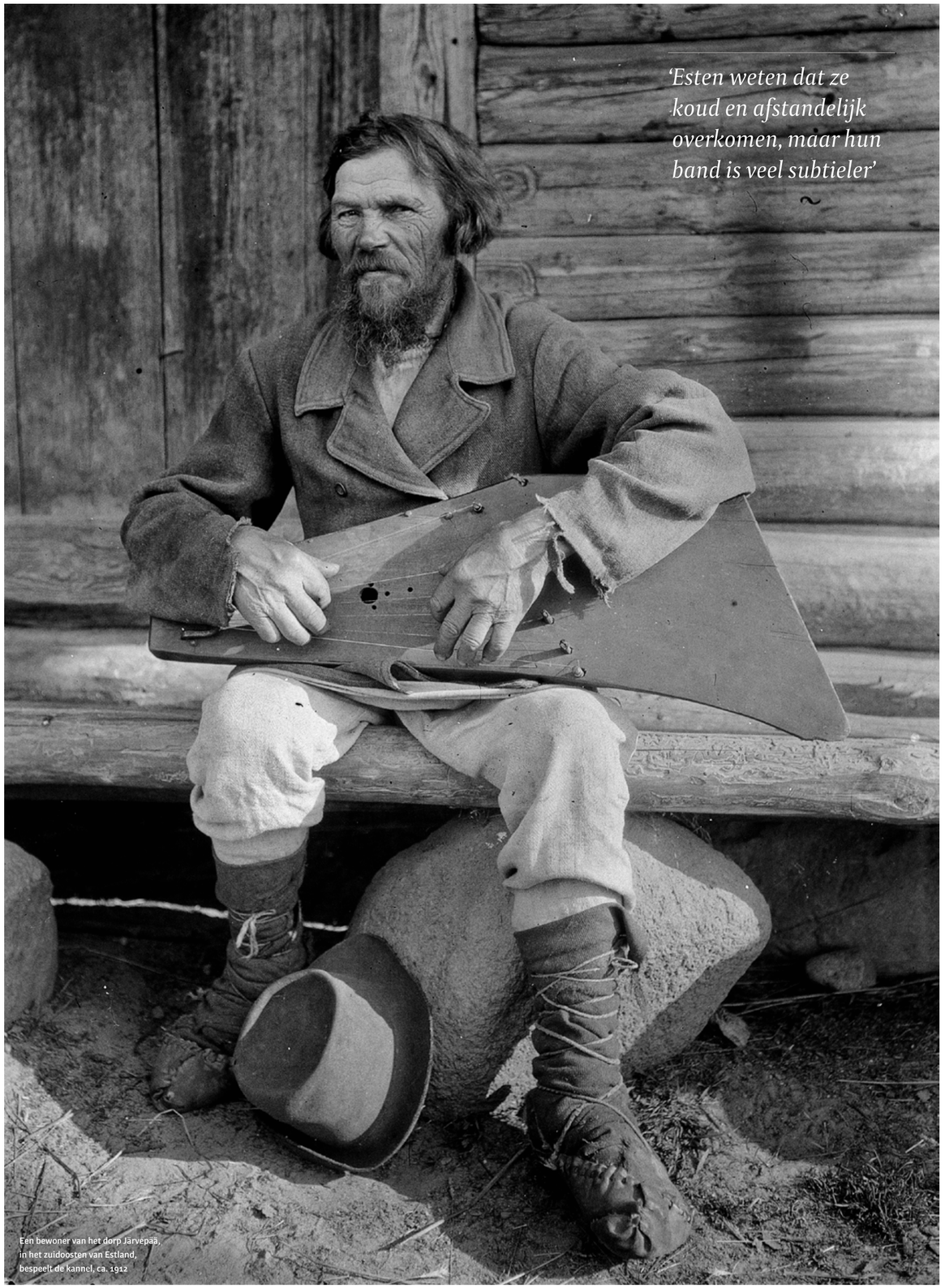
Esten moeten geluid maken

Wat is het echte Estland? Een lange geschiedenis van machtsovernames leidde tot onzekerheid over nationale identiteit. Maar samen paddestoelen zoeken of muziek maken brengt Esten bijeen, ontdekte antropoloog Siyun Wu. ‘Als je onafhankelijk wil zijn, moet je zingen.’

DOOR **ELSE VAN DER STEEG**
FOTO **ARMAS OTTO VÄISÄNEN**

‘Ik was laatst op een congres in Estland. Voordat iemand daar een paper presenteert, wordt er eerst gezongen. Tijdens de receptie achteraf is er altijd muziek en worden mensen aangemoedigd om te zingen en te dansen. Zo wordt er gesocialiseerd.’
Esten zijn geen uitgesproken intieme mensen, maar toch is de muziekcultuur enorm belangrijk voor de nationale identiteit, ontdekte antropoloog Siyun Wu tijdens haar veldwerk voor het proefschrift waarop ze onlangs promoveerde. ‘Historisch gezien waren de Esten lange tijd een onderdrukt volk in hun eigen land’, vertelt Wu. ‘Het waren boeren die de Estse taal spraken en land bewerkten dat niet van hen was.’
Vanaf de twaalfde eeuw werd het land constant bezet door andere mogendheden. Eerst door Denemarken, toen het Rooms-Duitse Rijk, daarna werd het land verdeeld onder Zweden en Polen, tot Polen haar deel van Estland moest afstaan aan Zweden. Vanaf 1721 werd Estland onderdeel van Rusland, al bleef de Baltisch-Duitse adel een machtspositie houden.
In 1918 werd Estland een zelfstandige staat, om vervolgens in 1940 weer door de Sovjet-Unie, in 1941 door de Duitsers en in 1944 wéér door de Sovjet-Unie te worden bezet. Estland herwon haar onafhankelijkheid pas weer in 1991. In 2004 werd het land lid van de EU.
‘Daarna zoeken de Esten steeds meer naar wat hun eigen cultuur inhoudt. Maar bij de aansluiting bij de EU komt ook meer globalisering, wat in veel landen gepaard gaat met een verlies van de eigen cultuur. Daardoor vragen Esten zich al generaties lang af: wat is ons verleden? Wat is het echte Estland?’
Die speurtocht geldt ook voor het muzikaal erfgoed. ‘Ze moeten zelf actief op zoek gaan. Er zijn nauwelijks meesters die de vaardigheden kunnen overdragen. Mensen hebben het niet van hun grootouders kunnen leren.’
Een goed voorbeeld is de zogeheten kannel, een traditioneel Ests snaarinstrument dat waarschijnlijk al tweeduizend jaar oud is. Toen in archieven foto’s werden ontdekt wist niemand hoe het instrument moest worden bespeeld of zelfs gebouwd. ‘In online archieven zijn wel wat opnames te horen, maar voor mensen die het daadwerkelijk willen leren spelen, was dat niet genoeg. Het vereiste veel uitzoekwerk.’
Die vastberadenheid is kenmerkend voor de Estse cultuur, ontdekte Wu toen ze er in 2018 arriveerde voor haar veldwerk. ‘Na corona ontstond er een grapje onder de bevolking. Toen die maatregel om twee meter afstand te houden werd opgeheven, verzuchtten Esten opgelucht: “Gelukkig, nu kunnen we gewoon weer terug naar onze standaard van vijf meter.” Ze weten goed dat ze koud en afstandelijk overkomen naar de buitenwereld toe, maar hun onderlinge band is veel subtieler.’
Het was wennen voor Wu, die uit een stedelijke regio in China komt. ‘Je kan in Estland niet naar een dorpje toe gaan en verwachten dat iedereen gelijk naar je toe komt. Mensen wonen ver uit elkaar, ik had geen idee hoe ik de weg moest vinden in een gebied met zoveel bos. Ik had een ticket voor een concert gekocht, maar dat vond gewoon midden tussen de bomen plaats. Ik moest eerst uitzoeken hoe ik daar kon komen, en daarna nog het podium zien te vinden.’
Uiteindelijk kreeg ze de ultieme tip om in te burgeren: samen paddenstoelen zoeken. ‘Esten hebben een diepe band met het bos, waar ze graag tijd doorbrengen. In het weekend zie je mensen met hun auto van de hoofdweg afslaan, het woud in. Met een emmer in de hand en laarzen aan verdwijnen ze tussen de bomen. Het is absoluut taboe om aan iemand te vragen: “Waar is jouw plekje?” Dat is *top secret*, zelfs met familie wordt dat niet gedeeld.
‘Esten zeggen vaak: “Het gaat om de paddenstoel, maar het gaat ook niet om de paddenstoel.” *Mushrooming* is een immens populaire manier om te ontspannen: je bent alleen, in het bos, weg van iedereen, en kan je gedachten even loslaten.
Het vereist net genoeg concentratie dat je ook niet bezig kan zijn met het alledaagse. Er is altijd risico aan verbonden. Een bospad ziet er nooit twee keer precies hetzelfde uit. Je moet alert blijven dat je de goede paddenstoel plukt, en geen giftige die er toevallig erg op lijkt.’
Ze vergelijkt het met de kannel, het muziekinstrument. ‘Er is voor muzikaal erfgoed veel onderzoek nodig, net als bij een onbekende paddenstoel die je niet kent. Esten weten dat er zo’n instrument bestaat. Vroeger was er zo’n melodie, maar hoe speel ik die? Dat wordt de grootste vraag.’
Er wordt veel ‘tijd, inzet, vaardigheid en geld’ geïnvesteerd in infrastructuur om muziek te ondersteunen, zegt Wu. ‘Het land heeft een van de meest uitgebreide muziekonderwijsprogramma’s ter wereld. Vanaf de kleuterschool tot aan volwassenen en ouderen, iedereen heeft, grotendeels gratis, toegang tot muziekonderwijs.’
Het resultaat is zicht- en hoorbaar op veel zang- en korenfestivals. De bekendste, het vijfjaarlijkse zangfestival *Üldlaulupidu*, staat sinds 2003 op de Unesco-lijst van immaterieel erfgoed. ‘Mensen oefenen daar het hele jaar voor, na school of werk en in het weekend. Als er geen festival is, zoeken ze andere culturele gelegenheden in de stad om op te treden.’
De nadruk ligt op traditionele Estse volksmuziek. Maar omdat niemand honderd procent zeker weet hoe dat oorspronkelijk werd uitgevoerd geldt er niet één correcte wijze. ‘Men keurt een andere aanpak niet af. Esten zeggen juist: “We zijn een klein land. Zolang de intentie er is, is het goed. En die intentie is vrijheid, verbinding met elkaar, met de muziek en met hun Estse erfgoed.’
‘Door de geschiedenis en hun huidige positie als klein landje naast Rusland’ kunnen Esten als geen ander omgaan met onzekerheid, weet Wu. ‘Ze hoeven onzekerheid niet te elimineren of onder controle te hebben maar weten het om te buigen in iets minder negatiefs. Het gaat erom dat mensen de vaardigheden krijgen om een situatie naar hun hand te zetten.’
‘*Skilled intimacy*’, noemt ze dat proces in haar gelijknamige proefschrift. Dat is een culturele verbintenis ‘niet zozeer door fysieke saamhorigheid en eenheid, maar door sonische, lichamelijke en emotionele verbindingen, met de vrijheid voor persoonlijke interpretatie en improvisatie’.
En daar zijn de Esten volgens haar ontzettend goed in. ‘Er bestaat een enorme bereidheid en bewustzijn onder burgers om te handelen. Dat zit in de maatschappij ingebouwd: als je onafhankelijk wil zijn, moet je zingen. Je moet van jezelf laten horen, ook als je niet gelijk de macht hebt om je situatie te veranderen. Als je geen geluid maakt, verandert er niets.’

Siyun Wu. *Skilled Intimacy: Mushrooming, Musicking, and Heritaging in Estonia*. Promotie was 6 oktober

‘Esten weten dat ze koud en afstandelijk overkomen, maar hun band is veel subtieler’

Een bewoner van het dorp Järvepää, in het zuidoosten van Estland, bespeelt de kannel, ca. 1912

Mis niets en download nu de Mare-app

Blijf op de hoogte van het laatste universiteitsnieuws, lees onze interviews met wetenschappers en weet wat er speelt in het Leidse studentenleven!

Of volg ons op:

@WeekbladMare

MARETJES

De prijs voor een Maretje bedraagt €9,– per 30 woorden, opgegeven via redactie@mare.leidenuniv.nl uiterlijk t/m maandag 16.00 uur. Maretjes aangeboden voor commerciële doeleinden worden niet geplaatst, evenmin als Maretjes waarin zaken worden aangeboden die de waarde van €4.500 te boven gaan

Studenten Improvisatie Theater van Cuculum 23 & 24 januari treden acteurs van wereldniveau en finalisten van het NSK Theatersport 2025 op in Leiden. Voor meer informatie zie cuculum.nl

Maretjes-extra zijn bedoeld voor semi- commerciële instanties. De prijs voor en Maretje-extra is €23,– incl. BTW voor elke vijfendertig woorden. U kunt deze advertenties uiterlijk op de vrijdag vóór het verschijnen van Mare opgeven bij Bureau van Vliet B.V., Wateringweg 129. 2031 EG Haarlem, |+31 (0)23-5714745, info@bureauvanvliet.com

COLOFON

Mare: Rapenburg 38, 2311 EX Leiden
Postbus 9500 2300 RA Leiden
Telefoon 071–527 7272
E-mail redactie@mare.leidenuniv.nl of weekbladmare@protonmail.com
Website mareonline.nl
Twitter @weekbladmare
Mastodon @weekbladmare@mastodon.online
Bluesky @mareonline.nl
Instagram @weekbladmare
Facebook: Leids Universitair Weekblad Mare
De redactie is op vrijdag gesloten.
Oplage circa 3.000

Hoofdredactie:
Frank Provoost:
frank.provoost@mare.leidenuniv.nl

Redactie:
Vincent Bongers
v.bongers@mare.leidenuniv.nl
Marciëlle van der Kraan
m.w.s.van.der.kraan@mare.leidenuniv.nl
Sebastiaan van Loosbroek
s.p.van.loosbroek@mare.leidenuniv.nl
Mark Reid
m.a.reid@mare.leidenuniv.nl
Else van der Steeg
e.h.van.der.steeg@mare.leidenuniv.nl
Vincent de Groot (stagiair)
Eline Dirven (stagiair)

Medewerkers:
Emiel Beinema | Lente van den Berg | Lisa Boshuizen | Remco Breuker | Carmen Brouwer | Tirza de Graaf | Lorenzo Gerritsen | Valérie Krah | Henrik Laban | Marieke Nolten | Giselle Maria Timmers | Renske Veldman

Art direction en vormgeving:
Marcel van den Berg, joostmarcellis.nl
Fotografie: Taco van der Eb | Marc de Haan
Illustraties: Bas van der Schot | Silas.nl

Drukwerk:
Rodi Rotatiedruk, Broek op Langedijk

Advertenties: Bureau van Vliet B.V., Wateringweg 129, 2031 EG Haarlem, Telefoon 023 – 571 47 45,
E-mail sales@bureauvanvliet.com
bureauvanvliet.com/advertentie/Weekblad

Redactieraad:
Kutsal Yesilkagit (voorzitter) | Alexander Pleijter (secretaris) | Annemarie Drahmann | Nour Eldín Emara | Rosanne Hertzberger | Hermelijn Smits

@WeekbladMare

Still uit de video *Darwin Drag* (2026) van Yuki Kihara. Foto Gui Taccetti/Yuki Kihara and Milford Galleries, Aotearoa New Zealand

Darwin komt uit de kast

In het Wereldmuseum ‘verbetert’ de Samoaans-Japanse kunstenaar Yuki Kihara het werk van Charles Darwin en Paul Gauguin. ‘Westerse en koloniale verhalen probeerden mijn plek uit te wissen.’

DOOR **MARCIËLLE VAN DER KRAAN**

‘*I’m disappointed that I kept a secret about the queer animal Queendom.*’
Charles Darwin heeft iets op te biechten. Geprojecteerd op de muur van Wereldmuseum Leiden vertelt de Britse natuuronderzoeker dat hij kennis heeft achtergehouden over een kant van het dierenrijk die niet zo netjes paste binnen de Victoriaanse ideeën over wat mannelijk en vrouwelijk is.
Na zijn biecht schiet een dragqueen in zijn droom te hulp. Ze tovert hem, grijze baard en al, om tot dragqueen van de zee. ‘*Then you’ll have the confidence to talk about anything you like*’, verzekert ze hem.
In de opstelling van *Darwin in Paradise Camp* liggen de bewijzen uitgestald: vissen die in de loop van hun leven van geslacht veranderen, zeepaardmannetjes die zwanger kunnen worden en murenen met zowel mannelijke als vrouwelijke voortplantingsorganen.
Dat Darwin ruim anderhalve eeuw na zijn dood alsnog uit de kast komt als dragqueen, is het werk van de Samoaans-Japanse kunstenaar Yuki Kihara. In haar tentoonstelling kijkt zij met een queer en Pacifische blik naar de evolutietheorie en naar de westerse ideeën over gender en seksualiteit.
‘Ze bekritiseert twee pijlers van westerse kennis’, zegt Erna Lilje, conservator bij Wereldmuseum Leiden. ‘Aan de ene kant de wetenschap, met Darwin, en aan de andere kant de kunst, met Paul Gauguin.’
In een drieluik uit 2017 ligt Kihara zelf drie keer languit op een divan. Ze bootst daarmee negentiende-eeuwse studiofoto’s na, waarin Europese fotografen Samoanen gedeeltelijk ontkleed lieten poseren tussen exotische rekwisieten en tropische decors. Op alle drie de zwart-witfoto’s zijn haar borsten ontbloot. Eerst is haar onderlichaam nog bedekt, daarna ligt ze volledig naakt zonder dat haar geslachtsdeel te zien is. Pas op de derde foto wordt haar penis zichtbaar.
Het drieluik heet *Fa’afafine: In the Manner of a Woman*. ‘In de Samoaanse cultuur zijn vier genders’, legt Lilje uit. ‘Yuki is zelf *fa’afafine*. Dat betekent dat je geboren bent in het lichaam van een man, maar op een vrouwelijke manier leeft. Maar het is echt een eigen gender, met een eigen rol in de samenleving: die van verzorger en beschermer.’
Fa’afatama is de tegenhanger daarvan: geboren met het lichaam van een vrouw, maar levend op een mannelijke manier. Ook in een Samoaans scheppingsverhaal zijn man en vrouw geen vaststaande categorieën. ‘Aan het begin zijn er twee mannen op aarde. Als een van hen sterft, gaat de ander naar de hemel en zegt dat hij zijn vriend mist. Daarop wordt die opnieuw geschapen als vrouw en teruggestuurd. Er zit dus al queerness in het oorspronkelijke verhaal.’
De positie van van fa’afafine en fa’afatama kwam onder druk te staan in de negentiende eeuw, toen het christendom voet aan de grond kreeg op Samoa. Inmiddels is het land sterk christelijk en conservatief. ‘Er is nu discriminatie die er vóór het kolonialisme niet was. Ook de afwijzing van homoseksualiteit is een koloniaal effect.’
De kunstenaar zegt die tegenstelling desgevraagd uit haar eigen jeugd te herkennen: ‘Ik voelde me gezien doordat fa’afafine werden gevierd als een erkend derde gender. Maar ik ervoer ook momenten van onzekerheid wanneer westerse of koloniale verhalen die plek probeerden uit te wissen of te ondermijnen.’
Die kloof inspireerde haar tot *Darwin in Paradise Camp*, zegt Kihara. ‘Inheemse verhalen over wat we tegenwoordig als queer beschouwen waren inclusief, terwijl koloniale verhalen degenen die niet voldeden aan binaire normen van gender en seksualiteit demoniseerden. Dat gaf me het gevoel dat ik deze verhalen moest vertellen.’
Paul Gauguin is bij uitstek een voorbeeld van die koloniale blik. De Franse schilder vertrok aan het einde van de negentiende eeuw naar Tahiti en schilderde daar een geïdealiseerd beeld van het leven op de eilanden.
‘Gauguin beeldde Pacifische eilandbewoners af als een soort stereotiep ideaal’, zegt Lilje. ‘Maar de koloniale werkelijkheid waarin hij hen schilderde, zie je niet terug. Er was veel lijden en er veranderde enorm veel. Het feit dat hij überhaupt op Tahiti kon zijn, was te danken aan het kolonialisme.’
Volgens de conservator wijst Kihara Gauguin niet af. ‘Yuki houdt van Gauguin. Ze spreekt liever van *upcycling*: zijn werk nemen en het beter maken.’ In haar eigen versies van zijn schilderijen vervangt Kihara de anonieme figuren door bij naam genoemde mensen uit haar eigen gemeenschap. Net als in het drieluik eigent ze de beeldvorming van haar gemeenschap toe.
Zo neemt ze een beroemd schilderij van Gauguin als uitgangspunt voor een van haar foto’s. Waar hij eilandbewoners in een tropisch landschap schilderde, fotografeert zij leden van de fa’afafine-gemeenschap in een gelijke compositie. In felgekleurde kleding staan, zitten en liggen ze gekunsteld langs een rivier. Samen vormen ze de kleuren van de regenboog.
‘Het is een verwijzing naar Pride, maar tegelijkertijd ook een afwijzing daarvan’, zegt Lilje. ‘De regenboog betekent op verschillende plekken heel verschillende dingen. Op Samoa heeft de regenboog een duistere kant: het is de brug naar het dodenrijk en wordt daardoor ook met de dood geassocieerd.’
Kleur speelt in de gehele tentoonstelling een belangrijke rol. ‘Yuki zei: “Maak de kleuren zo fel mogelijk.” Nou fysiek was het niet mogelijk om nog fellere kleuren te gebruiken.’ Voor de Leidse versie van de tentoonstelling kwam daar nog iets bij: felgekleurde matten van pandanus, een natuurlijke vezel die op Samoa veel wordt gebruikt. ‘Die worden doorgaans voor kerken gemaakt, met daarop bijbelverhalen of andere christelijke symbolen. Yuki werkte samen met een groep vrouwen die zulke matten maakt en vroeg hen om haar beelden erop te zetten.’ In plaats van religieuze figuren zijn er nu Samoaanse zeedieren te zien. ‘Yuki laat zien: de oceaan en de natuur zijn queer.’
Dat achter alle felle kleuren en humor een serieuze boodschap schuilgaat, maakt het werk zo krachtig, vindt Lilje. ‘Dat vind ik het beste aan Yuki: het ziet er heel aantrekkelijk uit, maar er zit iets donkers achter. Dat besef besluipt je langzaam.’

> ‘Er zit queerness in het oorspronkelijke scheppingsverhaal’

Yuki Kihara, *Darwin in Paradise Camp*. Wereldmuseum Leiden, t/m 3 januari 2027, € 16 (studenten € 11)

BIJBAAN | LILY KIENTZ (28, COMPUTER SCIENCE)

‘De Pokémonavond heeft een wachtrij van 200 personen’

TEKST EN BEELD **LISA BOSHUIZEN**

Wat doe je als enige ICT’er in een spelletjeswinkel De Tafelridder?
‘Het is best een klein bedrijf en toen ik hier kwam werken, was er veel laaghangend fruit. Ik begon met het vernieuwen van de website en het opzetten van Google Ads. Ik zorgde ervoor dat we online vindbaar waren.
Af en toe automatiseer ik dingen, zoals het ordenen van producten. Daardoor kunnen ze nu alles in één in plaats van drie uur controleren.
‘Ik kende de winkel al via spellenvereniging Duivelsei. En mijn vrouw – toen nog mijn vriendin – ging hier werken als schoonmaakster, vandaar de connectie.’

Wat vind jij zo leuk aan spelletjes spelen?
‘Elke interactie in een kaartspel, bordspel of *anything* is een soort puzzel tegen je tegenstander waarbij je allebei aan het kijken bent hoe je die kan oplossen.
‘Het begon vroeger al met het spelen van Catan met mijn familie. Ik speel ook al vanaf mijn vijfde het Pokémon Trading Card Game. Je kunt Pokémonkaarten verzamelen en ruilen, dat doe ik ook al twintig jaar, maar je kunt er ook een spel mee spelen. Bij ons worden daar avonden voor georganiseerd en de persoon die dat doet, doet dat al bijna dertig jaar. Het is eigenlijk een grote familie.’

Jullie organiseren veel spelletjesavonden.
‘Bijna elke avond: doordeweeks vaste activiteiten en in de weekenden toernooitjes. Zelf organiseer ik op dinsdag een avond om de One Piece Trading Card Game te spelen, weer een ander kaartspel. Alles is zo druk bezocht dat er geen nieuwe activiteiten bij passen. Voor de Pokémonavond hebben we een wachtrij van 200 mensen.’
‘Er zijn ook steeds meer klanten bijgekomen. De meesten zijn een beetje *nerdy*, maar wel van alle leeftijden.’

Is het heel competitief?
‘Er staat meestal niks op het spel. De winkel doet dat expres. Er mag wel een beetje competitiviteit zijn, maar tegelijkertijd is het niet erg als je verliest. Zo worden prijzen vaak verloot in plaats van dat er een winnaar wordt aangewezen. Zo zorg je ervoor dat de cultuur vriendelijk blijft. Soms is het doel niet winnen, maar iets nieuws ontdekken.’

Wat is jouw lievelingsspel?
‘Twilight Imperium: een combinatie tussen Catan en Risk, maar dan in de ruimte. Net als bij Risk heb je doelen die je kan behalen en kan je anderen aanvallen. Maar je maakt er meer een verhaal van. Het kan acht tot tien uur duren. Het gaat er voor mij om dat je met vrienden bij elkaar bent, bijna alsof je samen een film aan het kijken bent.’

Je bent net afgestudeerd. Is het tijd voor iets nieuws?
‘Deze bijbaan kon ik goed combineren met mijn studie. Toen ik voor een halfjaar naar Taiwan ging om Mandarijn te studeren, mocht ik dit zelfs vanuit daar blijven doen. Als ik zou willen, zou ik hier nog langer en meer kunnen werken, maar ik heb grotere ambities.’

COLUMN | RENSKE VELDMAN

Wie zoals ik vrijwillig gaat speeddaten heeft verloren

‘Maar waarom ben je hier eigenlijk?’, vraagt de man tegenover me tijdens de speeddateavond. ‘Je bent een zelfverzekerde vrouw.’
Wat hij niet doorheeft, is dat mijn aanwezigheid ironisch is. Natuurlijk heb ik dit niet nodig, ik ben slechts met een vriend mee. Zijn vraag bevestigt mijn aanname dat daten tegenwoordig een wedstrijdje nonchalant blijven is. Wie vrijwillig naar zo’n avond gaat heeft verloren.
Maar de herfst valt me zwaar. Mijn kamer is vochtig, de was wordt maar niet droog en het wasrekje is, net als de groeiende collectie lege wijnflessen, de komende maanden vast deel van mijn interieur.
Ik troost mezelf door onder de mensen te blijven komen, in een collegezaal waar niemand weet dat ik voor het tweede jaar op rij bij het vak zit. Na vruchteloos studeren kruip ik naar de kroeg waar mijn afgestudeerde vrienden voor tienen al naar huis willen. Studievertraging voelt eenzaam.Dus zet ik mij over mijn trots heen en meld mij aan voor een speeddateavond. Generatie Belangst heeft datingapps en georganiseerde formats nodig, omdat niemand meer in het openbaar een blauwtje durft te lopen.
Bij aankomst zie ik iedereen individueel een drankje halen en stilletjes tegen de muur plakken voor het begint. Iemand aanspreken is niet nodig. De vrouwen blijven zitten, de mannen schuiven door. Ik zit aan een afgelegen tafeltje waardoor de jongens die bij mij op audiëntie mogen me steeds niet kunnen vinden. Het belooft weinig goeds.
Daar komt nog bij dat ik een hoogopgeleide vrouw ben. Een onmogelijk te daten categorie, weet ik sinds ik eens halverwege een eerste date spottend ‘echt zo’n welgesteld universiteitsmeisje’ ben genoemd. Met die rollende ogen en die arrogante maniertjes zal het inderdaad nooit meer goedkomen. Ik heb me deze avond voorgenomen niet te vragen welke symfonie van Mahler hun favoriet is.
Op mijn beurt vind ik de mannen die ik date onvolwassen, nonchalant en soms ronduit grof. Maar de gemene deler van al mijn gefaalde *situationships* ben ik toch echt zelf, ook al heb ik online geleerd dat vrijgezel zijn altijd de schuld van het andere geslacht is.
Op tafel liggen kaartjes met vragen als ‘wat is je grootste angst?’, mocht een aantal minuten vrij in te vullen menselijk contact te ingewikkeld zijn. Alle hindernissen zijn hier weggepoetst, maar daarmee ook alle spanning en, vreemd genoeg, elk gevoel van verbinding.
Ik mis de opwinding van blikken stelen en buiten gaan roken in de hoop dat hij me achternagaat. Ik mis de kunst van vrienden dwingen naar een club te gaan omdat die ene jongen daar waarschijnlijk is, om vervolgens samen te bespreken of hij wel naar me keek.
Om te compenseren voor de gemaakte sfeer wordt er alsmaar luider gepraat. Omdat ik niets versta, speel ik aanstellerig met mijn haar en dreun zo veel mogelijk biografische gegevens op. De ander een vraag stellen komt niet in me op, ik wijt het aan de biertjes waarmee ik mezelf moed indrink.
De avond dooft even stil uit als hij begon. Zelf een nummer vragen is niet nodig, je mag achteraf online doorgeven wie je nog eens zou willen zien. Verslagen laat ik me op mijn, tegen mijn gewoonte in, opgemaakte bed vallen. Ironisch of niet, ik heb tenminste een poging gedaan, houd ik mezelf voor. Maar de volgende keer dat een nerveuze geesteswetenschappenjongen me afwijst in de kroeg, zal ik dankbaar zijn. Als een jongen met naar achter gekamd haar zijn sigarettenwalm in mijn gezicht uitblaast terwijl hij vertelt hoe tof zijn dispuut is, weet ik weer hoe goed ik het heb.

‘Generatie Belangst durft nooit meer een blauwtje te lopen’

Renske Veldman is student crisis and security management